

Utbildningsutskottets betänkande

1981/82: 13

om vissa för skolväsendet gemensamma frågor (prop. 1981/82: 100)

Propositionen

Regeringen har i proposition 1981/82: 100 bilaga 12 (utbildningsdepartementet) under avsnittet D. Skolväsendet Vissa gemensamma frågor (s. 199–232) föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad som i propositionen har förordats om läsårets planering och omfattning,
2. godkänna vad som i propositionen har förordats om ett nytt system för att bestämma omfattningen av skolledares undervisning.

Motionerna

1981/82: 310 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om initiativ till att bestämmelserna om s. k. anpassad studiegång med hela eller delar av undervisningen förlagda utanför skolan snarast möjligt avskaffas.

1981/82: 763 av Ulla Ekelund (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att de lokala skolstyrelserna ges möjlighet att besluta i betygsfrågan i enlighet med vad som anförts i motionen.

1981/82: 776 av Eva Winther m. fl. (fp) vari, såvitt nu är i fråga, yrkas
3. att riksdagen uttalar att jämställdhetsansvarig utses vid varje länskolnämnd.

1981/82: 983 av Gunnar Björk i Gävle (c) och Margot Håkansson (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om pedagogisk skollunch.

1981/82: 985 Birgitta Dahl m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om att klarare regler utarbetas, som föreskriver samråd mellan skolförvaltningarna innan elever från andra kommuner tas emot och som tillåter elevens hemkommun att vägra betala interkommunal eleversättning om samråd ej ägt rum.

1981/82: 986 av Christer Eirefelt (fp) och Eva Winther (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående integrerad verksamhet för skola och barnomsorg.

1981/82: 999 av Hans Nyhage m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa att en utvärdering av de hittillsvarande erfarenheterna av enskilda samtal görs.

1981/82: 1341 av Göran Allmér m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tidpunkt för ikraftträdande av de nya bestämmelserna om läsårets planering och omfattning.

1981/82: 1343 av Gunilla André (c) och Gabriel Romanus (fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar hos regeringen begära att försöksverksamhet med vikarielista bör ske för skolledarvikariat i enlighet med vad som anförts i motionen,

2. att riksdagen beslutar hos regeringen begära att obligatorisk studiedag om skolledarskap skall avsättas.

1981/82: 2045 av Gösta Bohman m. fl. (m) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till finansutskottet remitterade motionen 1981/82: 2018 – såvitt nu är i fråga yrkas

4. att riksdagen hos regeringen begär att ledningsorganisationen i skolan ses över.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet dels förslag som regeringen under avsnittet D. Skolväsendet Vissa gemensamma frågor underställt riksdagen, dels motioner som väckts under allmänna motionstiden år 1982 och som avser skolfrågor av allmän karaktär.

Planering av läsåret

I sitt betänkande 1980/81: 37 (s. 13) anförde utbildningsutskottet bl. a. att det för skolans syfte skulle vara angeläget att man i skolförordningen slår fast att eleverna har rätt till ett bestämt antal dagar då undervisning skall pågå (verkliga undervisningsdagar) under läsåret. Detta antal borde inte, menade utskottet, kunna minskas genom att olika slag av verksamhet anordnas för personalen eller genom att eleverna medges delta i aktiviteter som inte är ett naturligt led i undervisningen och som kräver ledighet (t. ex. insamlingsverksamhet).

Med anledning av utskottets uttalande tar föredragande statsrådet i föreliggande budgetproposition upp frågan om en bättre planering av läsåret. Enligt bestämmelserna i skolförordningen (1971: 235) avses med läsåret den del om 40 veckor (280 dagar) av ett redovisningsår – tiden fr. o. m. den 1 juli ett år t. o. m. den 30 juni påföljande år – under vilken undervisning

skall meddelas. Läsåret skall fördelas på en hösttermin och en vårtermin, börja i augusti och sluta senast i juni. Dag för termins början och slut fastställs av skolstyrelsen. Förutom på lördagar och helgdagar inställs undervisningen under läsåret regelmässigt under 10 lovdagar, 4–8 s. k. friluftsdagar och högst 5 studiedagar. I propositionen anges att det lägsta antalet vardagar då undervisning i skolan skall pågå kan variera mellan 172 – 176. Variationen beror bl. a. på det antal friluftsdagar som skolstyrelsen tar i anspråk. Enligt propositionen lär skolstyrelsen nästan alltid utnyttja sin rätt att lägga ut två friluftsdagar som faktiska lovdagar. Som en anpassning härtill föreslås i propositionen att antalet friluftsdagar bör minskas från högst 8 till högst 6 och antalet lovdagar ökas från 10 till 12. Enligt föredragande statsrådets uppfattning bör det i fortsättningen vara en skyldighet för skolstyrelsen att planera läsåret i grundskolan och gymnasieskolan så att eleverna har rätt till minst 178 skoldagar, varav minst 4 och högst 6 dagar utgör lärarledda friluftsdagar. Mot bakgrund av att vissa kommuner har planerat läsåret på så sätt att en termin börjat eller slutat på en lördag eller söndag anser föredragande statsrådet slutligen att man vid läsårsplaneringen för grundskolan och gymnasieskolan inte skall kunna börja eller sluta termin med lovdag eller på lördag eller sön- och helgdag. De föreslagna förändringarna bör gälla fr. o. m. läsåret 1983/84.

I motion 1981/82: 1341 yrkas att de i propositionen föreslagna förändringarna bör gälla fr. o. m. läsåret 1982/83.

Som redan har nämnts, har utskottet tidigare haft anledning att behandla frågan om läsårets planering. Utskottet vill i nu förevarande sammanhang betona vikten av att läsåret planeras på ett med tanke på skolans verksamhet så effektivt sätt som möjligt. Lovdagarna bör fördelas på ett sådant sätt under läsåret att de medverkar till en trivselbefrämjande omyxling. Detta utesluter inte att de kan nyttjas för att skapa en längre sammanhängande ledighet under terminen, vilket f. n. mycket ofta sker. Som ett viktigt led i strävan efter en förnuftig uppläggning av läsåret bör – som utskottet ser det – även ingå möjligheterna att i viss utsträckning för personalutbildning använda dagar under läsåret, då eleverna har lov från undervisningen, och att förlägga studiedag till sådan friluftsdag, då eleverna – främst gäller detta gymnasieskolan – i viss utsträckning själva svarar för verksamheten. Utskottet har tidigare pekat på detta (UbU 1980/81:37, UbU 1981/82: 5).

Det kan i sammanhanget vara av intresse att erinra om att statens utgifter för skolväsendet per dag, om de fördelas på ett läsårs 178 dagar, uppgår till ca 90 milj. kr. De kommunala kostnaderna torde vara av samma storleksordning. Utskottet finner de i propositionen föreslagna förändringarna så angelägna att de borde genomföras redan läsåret 1982/83 i enlighet med förslaget i motion 1981/82: 1341 om detta vore möjligt. På grund av de planeringsproblem för kommunerna som skulle bli följden bör emellertid genomförandet ske så som föreslagits i propositionen. Utskottet avstyrker därför motion 1981/82: 1341 och föreslår att riksdagen beträffande läsårets

planering och omfattning godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 100.

Skolledarorganisationen

I syfte att underlätta den för många skolledare pressade arbetssituationen finner föredragande statsrådet starka skäl att frångå det nuvarande systemet med centralt fastställd undervisningskyldighet för skolledare. Det föreslås att undervisningskyldigheten skall få fastställas av skolstyrelsen i en kommun. Därvid bör den övre gränsen för den undervisningskyldighet som i dag gäller utgöra en nivå som inte får överskridas. Om en kommun beslutar att sänka undervisningskyldigheten, behöver detta enligt vad som anförs i propositionen inte medföra ökade kostnader för kommunen, eftersom skolledarnas undervisningskyldighet bör ses kopplad till deras nuvarande övertidsuttag. Systemet för statsbidrag till driften av grundskolor m. m. ger inte kommunerna statsbidrag till deras kostnader för skolledares övertid. Enligt propositionens förslag bör statsbidraget till kostnader för skolledare även fortsättningsvis beräknas efter nuvarande undervisningskyldighet.

Utskottet har inget att erinra mot förslaget, varför riksdagen bör godkänna vad som i propositionen har förordats om ett nytt system för att bestämma omfattningen av skolledares undervisning.

Beträffande vissa andra skolledarfrågor som underställts riksdagen kommer utskottet vid sin behandling av det obligatoriska skolväsendet m. m. och de gymnasiala skolorna m. m. att ta ställning till förslag rörande inrättande av skolchefstjänster m. m., tjänster som tillsynslärare och förstärkning av skolledningen i gymnasieskolan.

Skolledarorganisationen bör enligt förslag i motion 1981/82: 2045 (yrkande 4) ses över. Förslaget ställs mot bakgrund av att dagens skolledare enligt motionärerna har ett betydligt större ansvar än tidigare i ekonomiska och organisatoriska frågor.

Utskottet delar motionärernas uppfattning om skolledningens betydelse för skolan och noterar med tillfredsställelse att en rad åtgärder på skolledningens område föreslås i årets budgetproposition. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om vad som i propositionen anförs dels om utbildningsinsatser för skolledarna (s. 223), dels om regeringens avsikt att förenkla regelsystemet för skolan. Föredragande statsrådet finner det vidare angeläget att skolöverstyrelsen (SÖ) i samarbete med Svenska kommunförbundet försöker ta fram informationsmaterial för bl. a. skolledare, vilket t. ex. kan innehålla delar av riksdags- och regeringsbeslut.

Utskottet har inhämtat att den *översyn av skolledarnas arbetssituation* som sedan en tid pågått inom utbildningsdepartementet kommer att fortsätta i någon form – antingen inom regeringskansliet eller inom SÖ.

Motionärernas krav kan därmed anses tillgodosett, varför utskottet inte finner skäl att tillstyrka yrkande 4 i motion 1981/82: 2045.

Föredragande statsrådet tar i budgetpropositionen ställning till vissa förslag som lagts fram i betänkandet (SOU 1980: 19) Fler kvinnor som skolledare. Förslaget om kvotering av skolledartjänster avvisas. Däremot delar statsrådet utredningens uppfattning att obligatorisk utlysning av alla korttidsvikariat som omfattar längre tid än en vecka – med undantag av de fall då studierektor förordnas som vikarie för rektor – är en lämplig metod för att söka utöka andelen kvinnliga skolledare. Några nya principer när det gäller vem som skall erhålla en tjänst eller vikariat på en tjänst förordas dock inte. Sålunda biträder föredragande statsrådet inte utredningens förslag att de sökande, om det av utredningen föreslagna tillvägagångssättet med vikarielista tillämpas, skall erbjudas vikariat i den ordning de rangordnas på vikarielistan. Mot bakgrund av bl. a. att kommunerna till följd av riksdagens beslut under föregående riksmöte om skolforskning och personalutveckling (prop. 1980/81: 97, UbU 1980/81: 37, rskr 1980/81: 385) i framtiden kommer att ha goda möjligheter att anordna introduktionsprogram och studiegrupper eller vidta andra utvecklingsåtgärder i syfte att intressera kvinnliga lärare för vikariat eller tjänster som skolledare, tillstyrks ej heller utredningens förslag om en obligatorisk studiedag om skolledarskap.

I motion 1981/82: 1343 begärs att försöksverksamhet med *vikarielista* bör ske för skolledarvikariat i enlighet med utredningens förslag (yrkande 1). Meriterade lärare som skolstyrelsen funnit lämpliga bör rangordnas, varefter ledigblivna vikariat ges varannan gång till en kvinna och varannan gång till en man. Motionärerna begär även att en *obligatorisk studiedag om skolledarskap* skall avsättas (yrkande 2).

Att rangordna sökande till ej närmare angivna tjänster och att alltefter behov av vikarier uppstår tilldela vikariaten efter en på förhand given ordning – t. ex. vartannat åt en kvinna, vartannat åt en man – synes innebära problem av formell art vilka ej är klarlagda. Utskottet ansluter sig till vad som i propositionen har anförts om användande av vikarielistor vid tillsättning av korttidsvikariat som skolledare. Beträffande obligatorisk studiedag om skolledarskap delar utskottet föredragande statsrådets uppfattning att innehållet i studiedagarna är en fråga som bör avgöras lokalt. Med hänvisning till det anförda bör riksdagen avslå motion 1981/82: 1343 yrkandena 1 och 2.

Utredningen har visat på skilda vägar för att stimulera intresset bland kvinnor att söka skolledartjänster och för att öka deras möjligheter att få dem. I motion 1981/82: 776 anförts att det är angeläget att dessa vägar prövas i kommunerna och att det härvid finns någon som kan ge råd och stöd i jämställdhetsarbetet. I detta syfte bör en *jämställdhetsansvarig* utses vid varje länskolnämnd (yrkande 3).

Enligt 6 § lagen (1979: 1118) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet skall en arbetsgivare inom ramen för sin verksamhet bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja jämställdhet i arbetslivet. Förordningen (1980: 540) om jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig anställning, m. m. föreskriver att myndigheterna för varje budgetår skall upprätta en plan för sitt jämställdhetsarbete. Utskottet erinrar även om att skollagen (9 och 20 §§, 1965: 319) numera ålägger skolstyrelsen resp. utbildningsnämnden att verka för jämställdhet mellan kvinnor och män. Som utskottet ser det bör motionärernas syfte med sitt yrkande kunna nås genom nu gällande bestämmelser, varför motion 1981/82: 776 yrkande 3 bör avslås.

Kontakter mellan hem och skola

Utredningen om förstärkta kontakter mellan hem och skola (U 1979: 01) överlämnade i juni 1980 sitt betänkande (SOU 1980: 21) Hem och skola till regeringen. Vad som i budgetpropositionen anförs med anledning av utredningens förslag (s. 228 f.) föranleder inte något särskilt uttalande från utskottets sida. I sammanhanget vill emellertid utskottet behandla ett par motionsyrkanden vilka rör kontakterna mellan skolan och hemmet.

En utvärdering av de hittillsvarande erfarenheterna av de enskilda samtalen bör enligt motion 1981/82: 999 ske. En sådan utvärdering skulle, menar motionärerna, kunna leda till att underlag för formaliserade samtal utarbetas, där det anges vilka omständigheter som under alla förhållanden måste behandlas vid varje samtal.

I den ovan nämnda utredningens direktiv ingick att se över frågan om "hur föräldrars och elevers behov av information om skolan, dess verksamhet samt om elevernas prestationer skall tillgodoses". Utredningen har i särskilda avsnitt av sitt betänkande bl. a. redovisat undersökningar från senare hälften av 1970-talet rörande det enskilda samtalet.

I den nya läroplanens för grundskolan (Lgr 80) riktlinjer anges bl. a. syftet med de enskilda samtalen och de möjligheter som genom dem ges för lärarna att få del av föräldrarnas kunskaper om och syn på sina barn, så att skolans bild av eleverna kan bli så allsidig som möjligt. Föräldrarna skall å sin sida bl. a. genom samtalen kunna följa sina barns studier och få veta hur barnen utvecklas. De riktlinjer för arbetssättet i grundskolan som anges i det aktuella avsnittet av Lgr 80 skall prägla skolarbetet fr. o. m. läsåret 1980/81. Erfarenheterna av de föreskrifter om bl. a. det enskilda samtalet som nu gäller är sålunda tidsmässigt begränsade. Utskottet finner ingen anledning att nu uttala sig för en utvärdering av verksamheten. Riksdagen bör därför avslå motion 1981/82: 999.

Betygsättningen i grundskolan behandlades av utbildningsutskottet i samband med riksdagens ställningstagande till proposition 1978/79: 180 om läroplan för grundskolan m. m. (UbU 1978/79: 45, rskr 1978/79: 422). Enligt de nya bestämmelser för betygsättningen vilka träder i kraft läsåret 1982/83

skall betyg endast ges vid slutet av samtliga terminer i årskurserna 8 och 9. De enskilda samtalen har bl. a. till uppgift att i årskurserna 1–7 ersätta och i årskurserna 8 och 9 komplettera den information till föräldrarna som tidigare givits huvudsakligen i form av betyg.

Utskottet finner ingen anledning att redan nu – innan Lgr 80 i sin helhet trätt i kraft – ompröva sitt tidigare beslut i betygsfrågan och tillstyrker inte förslaget i motion 1981/82: 763 att ett visst kommunalt initiativ skulle kunna råda på så sätt att de obligatoriska samtalen vid ett par tillfällen på vardera låg- och mellanstadiet kompletteras med betyg, om föräldrar och elever så önskar och skolstyrelsen så beslutar.

Övriga frågor

I motion 1981/82: 985 hemställs att klarare regler för *interkommunal elevsättning* utarbetas vilka föreskriver samråd mellan kommunerna samt medger att kommun, till vars elevområde elev hör, kan vägra att betala ersättning till annan kommun som tar emot elev för skolgång, om samråd mellan de båda kommunerna ej ägt rum.

Elevs skolgång i annan kommun än kyrkobokföringskommun och interkommunal elevsättning i sådant fall regleras f. n. genom bestämmelser i 43–47 b §§ skollagen (1965: 319).

Som huvudregel gäller att barn skall tas emot i den grundskola, till vars elevområde barnet hör. Till elevområdet hör de barn som antingen är kyrkobokförda i kommunen eller vistas där i vissa särskilda fall. Om det emellertid finns särskilda skäl därtill, skall i grundskola tas emot barn, som inte tillhör skolans elevområde (44 §). Då sådan intagning av elev i grundskola som avses i 44 § medför rätt för kommun till ekonomisk ersättning resp. skyldighet att betala interkommunal elevsättning, är det naturligt att samråd mellan berörda kommuner äger rum.

Utskottet har inhämtat att hithörande frågor avses bli behandlade i samband med beredningen inom regeringskansliet av skolförfattningsutredningens delbetänkande (Ds U 1981: 4) Skollagen. Med anledning härav finner utskottet nu inte anledning till något särskilt riksdagens uttalande, varför utskottet föreslår att riksdagen avslår motion 1981/82: 985.

I Mål och riktlinjer i läroplanen för grundskolan har regeringen utfärdat riktlinjer för hur *anpassad studiegång* kan och bör användas. SÖ skall på uppdrag av regeringen senast den 1 juli 1982 redogöra för verksamheten med anpassad studiegång. Någon ändring av reglerna för verksamheten bör inte ske dessförinnan. Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1981/82: 310 om initiativ till att bestämmelserna om s. k. anpassad studiegång med hela eller delar av undervisningen förlagda utanför skolan snarast möjligt avskaffas.

Med anledning av motion 1980/81: 1682 med förslag att *skollunchen* schemaläggs såsom lektion med närvaroplikt för eleverna behandlade utbildningsutskottet utförligt frågan om formerna för skolmåltiderna i sitt betänkande 1980/81: 22. Något särskilt uttalande av riksdagen i ämnet begärdes dock inte av utskottet.

Enligt vad som anförs i motion 1981/82: 983 föreligger det stora brister i överensstämmelsen mellan vad eleverna enligt läroplanen lär sig i ämnet hemkunskap och den verklighet som möter dem vid skolluncherna. Skolmåltiden bör varje dag i praktiken överensstämma med målen för hemkunskapsundervisningen.

Utskottet, som erinrar om vad som anfördes i ovan nämnda betänkande, menar att syftet med vad motionärerna betecknar som pedagogisk skollunch kan nås inom ramen för kommunernas egna möjligheter till initiativ på området. Motion 1981/82: 983 bör därför avslås av riksdagen.

Berörda myndigheter, främst SÖ och socialstyrelsen, bör enligt förslag i motion 1981/82: 986 aktivt arbeta för en utökning av verksamheten med *samverkan mellan förskola och skola* där skolan organiseras med årskurslösa klasser. Motionärerna anför att praktiska svårigheter, bl. a. betingade av det dubbla huvudmannaskapet, måste undanröjas.

Utredningen om samverkan mellan förskola och skola (U 1981: 01) arbetar med hithörande frågor. Kommittén planerar att avge ett delbetänkande under hösten 1982. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet motion 1981/82: 986.

Hemställen

Under återopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen beträffande läsårets planering och omfattning med avslag på motion 1981/82: 1341 godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 100,
2. att riksdagen beträffande ett nytt system för att bestämma omfattningen av skolledares undervisning godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 100,
3. att riksdagen beträffande en översyn av skolledningens organisation avslår motion 1981/82: 2045 yrkande 4,
4. att riksdagen beträffande tillsättning av vikariat som skolledare och obligatorisk studiedag om skolledarskap avslår motion 1981/82: 1343,
5. att riksdagen beträffande jämställdhetsansvarig vid varje länskolnämnd avslår motion 1981/82: 776 yrkande 3,
6. att riksdagen beträffande de enskilda samtalen i grundskolan avslår motion 1981/82: 999,

7. att riksdagen beträffande viss betygsättning i grundskolan avslår motion 1981/82: 763,
8. att riksdagen beträffande interkommunal ersättning avslår motion 1981/82: 985,
9. att riksdagen beträffande anpassad studiegång avslår motion 1981/82: 310,
10. att riksdagen beträffande pedagogisk skollunch avslår motion 1981/82: 983,
11. att riksdagen beträffande samverkan mellan förskola och skola avslår motion 1981/82: 986.

Stockholm den 11 mars 1982

På utbildningsutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Christina Rogestam (c), Hans Nyhage (m), Bengt Wiklund (s), Jörgen Ullenhag (fp), Lars Gustafsson (s), Rune Rydén (m), Helge Hagberg (s), Sven Johansson (c), Lennart Bladh (s), Birgitta Rydle (m), Kerstin Göthberg (c), Ylva Annerstedt (fp), Lars Svensson (s) och Göran Persson (s).

